

Господарське право, господарсько-процесуальне право

УДК 346.2: 347.9(477)

Юлія Тищенко *

**ОЗНАКИ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ПОРУШЕННЯ
ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО**

У статті здійснено аналіз положень вітчизняного законодавства щодо правового регулювання неплатоспроможності як підстави для порушення провадження у справі про банкрутство, положень нормативно-правових актів зарубіжних країн у цій сфері, а також досліджено ознаки цього поняття та доцільність їх використання.

Ключові слова: неплатоспроможність, банкрутство, грошове зобов'язання, розмір грошових вимог, безспірність грошових вимог, стійка неплатоспроможність.

Тищенко Ю. В. Признаки неплатежеспособности как основание для возбуждения дела о банкротстве.

В статье осуществлен анализ положений отечественного законодательства относительно правового регулирования неплатежеспособности как основания для возбуждения дела о банкротстве, положений нормативно-правовых актов зарубежных стран в данной сфере, а также исследованы признаки этого понятия и целесообразность их употребления.

Ключевые слова: неплатежеспособность, банкротство, денежное обязательство, размер денежных требований, беспорность денежных требований, устойчивая неплатежеспособность.

Tyshchenko Y. V. Signs of insolvency as grounds to initiate the bankruptcy proceedings.

The article presents the analysis of the provisions of domestic law concerning the legal regulation of insolvency as a basis for initiating the bankruptcy proceedings, the provisions of legal acts of foreign countries in this sphere, as well as studied the signs of this concept and the feasibility of their use.

Keywords: insolvency, bankruptcy, financial obligation, the amount of monetary claims, the undisputed monetary claims, stable insolvency.

Для порушення справи про банкрутство, відповідно до частини другої статті 10 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [1] (далі – Закон про банкрутство), необхідна заява боржника або кредитора, яка подається до господарського суду за місцезнаходженням боржника.

Проте, зазначена заява повинна подаватися за наявності певних ознак, що визначають стійку неплатоспроможність боржника та є підставою порушення справи про банкрутство.

Як відомо, порушення справи про банкрутство завжди негативно впливає на діяльність і, взагалі, подальшу долю суб'єкта господарювання, тому детальний аналіз ознак, що визначають неплатоспроможність боржника та дають підстави порушити щодо нього справу про банкрутство виявляється доцільним у контексті забезпечення стабільності економічної системи держави.

Питанням дослідження проблем провадження у справах про банкрутство присвячено наукові праці таких авторів, як Поляков Б. М., Джунь В. В., Бірюков О., Сгара Е. В., Барбашова Н. В., Ткаченко О. В., Бахарєв Б., Антошук С. І. та інших. Проте, деякі аспекти цієї проблематики залишаються відкритими і потребують більш детального аналізу.

Метою цієї публікації є дослідження ознак неплатоспроможності як підстави для порушення провадження у справі про банкрутство.

Так, одним із складових елементів підстав для ініціювання провадження у справі про банкрутство є грошове зобов'язання.

Поняття «грошове зобов'язання» є категорією багатьох галузей права, таких як цивільне, господарське, фінансове, трудове тощо. Сутність цього поняття, незалежно від характеру правовідносин, в яких воно виникає, зводиться до того, що грошовим

зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана сплатити певну грошову суму на користь другої сторони (кредитора), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. І вже в залежності від підстави виникнення цього зобов'язання (цивільно-правовий договір, трудовий контракт, податковий обов'язок) можна говорити про наявність цивільно-правового, трудового, податкового грошового зобов'язання.

У відносинах права неспроможності (банкрутства) грошове зобов'язання відіграє ключову роль. З цією категорією перш за все пов'язується ініціювання справи про банкрутство.

Закон про банкрутство визначає грошове зобов'язання як зобов'язання боржника сплатити кредитору певну грошову суму відповідно до цивільно-правового правочину (договору), зобов'язання щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування; зобов'язання, що виникають внаслідок неможливості виконання зобов'язань за договорами зберігання, підряду, найму (оренди), ренти тощо та які мають бути виражені у грошових одиницях та на інших підставах, передбачених законодавством України.

Проте, і на це слід звернути увагу, до складу грошових зобов'язань боржника, згідно з цим Законом, не включаються неустойка (штраф, пеня) та інші фінансові санкції (у т. ч. податкові фінансові санкції), визначені на дату подання заяви до господарського суду, а також зобов'язання, які виникли внаслідок заподіяння шкоди життю і здоров'ю громадян, зобов'язання з виплати авторської винагороди, зобов'язання перед засновниками (учасниками) боржника – юридичної особи, що виникли з такої участі. Хоча згадані підстави виникнення заборгованості мають цивільно-правовий, господарсько-правовий та фінансовий характер.

Таким чином, визначення грошового зобов'язання у Законі про банкрутство має особливий зміст, відмінний від інших нормативно-правових актів, у яких міститься таке поняття.

Поляков Б. М. пропонує відповідне поняття визначати як «грошову вимогу» або «вимогу кредиторів» [2, с. 148], що, на нашу думку, є цілком доцільним і розмежовує категорію «грошове зобов'язання» в широкому розумінні від більш вузького, яке використовується саме в провадженні у справі про банкрутство.

Виключення зі складу грошового зобов'язання, як підстави для порушення провадження у справі про банкрутство, неустойки та інших фінансових санкцій має дуже важливе значення для ефективного функціонування всієї процедури банкрутства. Дана умова унеможливорює зловживання з боку несумлінного боржника та його зацікавлених кредиторів. Це створює бар'єр для штучного формування завищених грошових вимог «свого» кредитора та його впливу на формування складу комітету кредиторів, який в свою чергу правомочний укласти мирову угоду щодо прощення (списання) боргів боржника (ч. 1 ст. 77 Закону про банкрутство).

Проте, це не означає, що вимоги кредиторів щодо неустойки, виплати авторської винагороди та інших вимог, які виключені Законом про банкрутство зі складу грошових зобов'язань, не підлягають задоволенню боржником у повному обсязі.

Згідно з пунктом четвертим частини третьої статті 23 Закону про банкрутство, конкурсний кредитор протягом тридцяти днів від дня офіційного оприлюднення оголошення про порушення справи про банкрутство подає до господарського суду письмову заяву, яка, крім іншого, повинна містити розмір вимог кредитора до боржника з окремим зазначенням суми неустойки (штрафу, пені). Остання, відповідно до статті 45 закону, погашається в шосту чергу.

Щодо вимог з авторської винагороди, відшкодування шкоди, завданої життю та здоров'ю громадян, то вони вносяться до реєстру вимог кредиторів окремо, та задовольняються відповідно до статті 45 Закону про банкрутство.

Отже, правильне розуміння правової категорії «грошове зобов'язання» у відносинах неспроможності має визначальне значення визначення підстав для звернення до суду із заявою про порушення справи про банкрутство, а також для функціонування всієї економічної системи країни.

Наступною ознакою неплатоспроможності боржника є розмір грошових вимог його кредитора.

Згідно з частиною третьою статті 10 Закону про банкрутство справа про банкрутство порушується, якщо безспірні вимоги кредитора до боржника становлять не менше трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати, які не були задоволені боржником протягом трьох місяців після встановленого для їх погашення строку.

Щодо базового розміру грошових вимог, то ця сума становить на 1 січня 2016 року 413 тис. 400 грн. [3]. Нагадаємо, що перша редакція Закону про банкрутство від 1992 року, яка діяла до 1999 року не містила вимоги щодо розміру грошових зобов'язань, які дозволяли порушувати справу про банкрутство.

Доцільність внесення відповідних змін до вітчизняного Закону про банкрутство можна обґрунтувати шляхом аналізу зарубіжного досвіду у цій сфері.

Досліджуючи положення законодавства про банкрутство зарубіжних країн, можна дійти висновку, що розмір грошових вимог не завжди є ключовим у порушенні справи про банкрутство.

Так, згідно зі статтею 3 Закону Російської Федерації «Про неспроможність (банкрутство)», розмір грошових зобов'язань, який має містити ознаки банкрутства, для фізичної особи повинен перевищувати вартість майна, що їй належить, а для юридичної особи, взагалі цей розмір не встановлений [4].

Законодавство Федеративної Республіки Німеччина, а саме «Положення про неспроможність» (*Insolvenzordnung*) від 5 жовтня 1994 року, також не містить вимоги щодо розміру грошового зобов'язання для визнання боржника неплатоспроможним. Справа про банкрутство може початися за ініціативою кредитора за наявності боргу, який не виплачується боржником протягом тривалого часу [5].

Відсутній базовий розмір грошових вимог і в Законі Французької Республіки «Про відновлення підприємств і ліквідацію їхнього майна в судовому порядку» № 85-98 від 25 січня 1985 року. Процедура неспроможності починається, якщо боржник не може задовольнити грошові зобов'язання кредиторів, строк виконання яких настав, за допомогою наявного у нього майна [6].

Проте згідно з Федеральним Законом США «Про банкрутство та неспроможність» (*Bankruptcy Code*) справа про банкрутство може бути почата у разі заборгованості боржника у сумі не менше п'яти тисяч доларів [7].

Розмір грошового зобов'язання визначений і в Законі Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії «Про неспроможність» (*Insolvency Act*) 1986 року. А саме, підставою для порушення справи про банкрутство є несплата за зобов'язаннями у сумі 750 фунтів стерлінгів [8].

Дослідивши положення законодавств провідних країн світу щодо банкрутства, можна зазначити, що розмір грошових вимог дуже часто не є визначальною ознакою неплатоспроможності боржника. Основною підставою для порушення справи про банкрутство є лише наявність незадоволеної грошової вимоги, час пред'явлення якої настав. Проте, на нашу думку, запровадження такої практики в Україні не є доцільним, адже, порівняно із досвідом конкурсного процесу розвинутих країн Європи, де економічна система ґрунтується на законності, сталих звичаях ділового обороту та економічної доцільності, а спокуса штучно втягнути платоспроможне підприємство у заформалізовану процедуру банкрутства виникає не часто, цього на превеликий жаль поки не можна сказати про Україну.

Тому існування у вітчизняному Законі про банкрутство базового розміру грошових вимог, як ознаки визнання неплатоспроможності боржника, є цілком виправданим.

Ще однією з ознак, що визначає стійку неплатоспроможність боржника та є підставою порушення справи про банкрутство, є наявність безспірних вимог кредитора.

Відповідно до частини третьої статті 10 Закону про банкрутство, безспірні вимоги кредиторів – це грошові вимоги кредиторів, підтвержені судовим рішенням, що набрало законної сили, і постановою про відкриття виконавчого провадження, згідно з яким відповідно до законодавства здійснюється списання коштів з рахунків боржника.

Безспірність як ознака неплатоспроможності боржника має важливе значення для ініціювання процедури банкрутства. Адже, якщо кредитор пред'являє грошову вимогу

боржнику, а останній не погоджується з її правомірністю, то в цьому випадку відсутня неплатоспроможність. Тобто боржник свідомо не погашає грошову вимогу кредитора, хоча має таку можливість. У цій ситуації ми не можемо говорити про стійку неплатоспроможність як підставу для провадження у справі про банкрутство.

Як відомо, суб'єкти господарювання мають право звертатися до господарського суду за захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів.

Крім того, розділом другим Господарського процесуального кодексу України передбачене досудове врегулювання господарських спорів. Одним із способів такого досудового врегулювання є претензійний порядок вирішення суперечки.

Отже, якщо кредитор пред'явив претензію боржнику, де вимагав погасити наявний борг, і кредитор, розглянувши претензію, визнав зазначені в ній вимоги, чи є це підставою вважати, що між сторонами відсутні спірні вимоги, і кредитор, відповідно, набуває право на звернення до господарського суду із заявою про порушення справи про банкрутство?

Аналізуючи положення Закону про банкрутство (хоча, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури державної реєстрації припинення підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців за заявницьким принципом» від 13.05.2014 року його норми втратили пріоритет перед іншими законодавчими актами України у врегулюванні відносин, пов'язаних з банкрутством [9]) відповідь повинна бути негативною. Про це свідчить вже згадане визначення поняття «безспірних вимог кредитора», де ці вимоги повинні бути підтвердженні судовим рішенням, що набрало законної сили, і постановою про відкриття виконавчого провадження.

Також, статтею 15 Закону про банкрутство визначено підстави для повернення та відкликання заяви про порушення справи про банкрутство. Як одну з підстав повернення заяви передбачено неподання заявником-кредитором доказів неспроможності боржника виконати грошові зобов'язання у встановленому розмірі протягом трьох місяців після відкриття виконавчого провадження, якщо інше не передбачено Законом.

Підтверджує цю тезу і Інформаційний лист ВГСУ від 28.03.2013 № 01-06/606/2013, в частині восьмій якого зазначено, що лише судове рішення за відсутності виданого на його підставі виконавчого документа та постанови органу Державної виконавчої служби про відкриття виконавчого провадження не може бути підтвердженням безспірності грошових вимог. При цьому виконавчий напис нотаріуса не може вважатися доказом безспірності грошових вимог [10].

Отже, підтверджені грошові вимоги будь яким чином, ніж шляхом винесення судового рішення, що набрало законної сили, і прийняття постанови про відкриття виконавчого провадження, не дають підстав вважати про наявність безспірних грошових вимог як ознаки неплатоспроможності боржника.

Проте наразі господарські відносини, і, зокрема, комерційні, активно розвиваються та адаптуються до сучасних прогресивних тенденцій та змін, таких як електронний документообіг та звітність, електронна торгівля, спрощена комунікація між учасниками господарської діяльності. Розвитку набувають і способи вирішення комерційних спорів (наприклад, медіація як вид альтернативного врегулювання спорів набуває все більшого поширення серед суб'єктів господарювання). Як вважаємо, враховуючи вищевказане, не можна ігнорувати значення вирішення суперечностей між сторонами в досудовому порядку.

Досудовий порядок вирішення спору між боржником та кредитором як ознака безспірності використовується і вченими-практиками [2, с. 142].

І тому питання визначення безспірності грошових вимог в цьому аспекті потребує більш глибокого вивчення.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що в цілому Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» закріплено об'єктивні підстави порушення справи про банкрутство, проте деякі положення закону, все ж таки, потребують уточнення та вдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14 травня 1992 р. № 2343-ХП // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 31. – Ст. 440.

2. Поляков Б. М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Б. М. Поляков. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2011. – 560 с.
3. Про державний бюджет на 2016 рік : Закон України від 25 грудня 2015 р. № 928-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 5. – Ст. 54.
4. Про неспроможність (банкрутство) : Федеральний Закон Російської Федерації № 127-ФЗ від 26.10.2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.consultant.ru/popular/bankrupt/58_1.html#p136
5. Положення про неспроможність (*Insolvenzordnung*) : Закон Федеративної Республіки Німеччина від 5.10.1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.germany.allbusiness.ru/content/document_r_B6DBA991-C89A-4B1B-BA17-1C3E900B1F1C.html
6. Степанов В. В. Неспроможність (банкрутство) у Росії, Франції, Англії, Німеччини / В. В. Степанов. – М. : Статут, 1999. – 208 с.
7. US Bankruptcy Code [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.law.cornell.edu/uscode/text/1>
8. Insolvency Act, 1986 July, 25 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/45/contents>
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури державної реєстрації припинення підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців за заявницьким принципом : Закон України від 13 травня 2014 р. № 1258-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 28. – Ст. 936.
10. Про Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (у редакції Закону України від 22.12.2011 № 4212-VI) : Інформаційний лист ВГСУ від 28.03.2013 р. № 01-06/606/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vgsu.arbitr.gov.ua/news/1171/>

* Тищенко Юлія Вікторівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри загальноюридичних дисциплін Інституту кримінально-виконавчої служби.